

Εναλλακτικό κοινωνικό μοντέλο ανάπτυξης: η μόνη λύση για τη χώρα μας

(Μια ρομαντική, αφελής για ορισμένους πρόταση)

του Ανδρέα Αναστασάκη

Η σημερινή διεθνής οικονομική κρίση, είναι η πρώτη στην ιστορία της ανθρωπότητας, που βρίσκει με τόσο ψηλό χρέος, όχι μόνο κράτη και επιχειρήσεις, αλλά και τα νοικοκυριά. Πολλές φορές στο παρελθόν υπήρξαν παγκόσμιες οικονομικές κρίσεις με υπερχρεώσεις και χρεοκοπίες κρατών και επιχειρήσεων. Αλλά πρώτη φορά έχουμε το φαινόμενο της εκτεταμένης υπερχρέωσης νοικοκυριών. Δηλαδή για πρώτη φορά εμφανίζεται το φαινόμενο, όπου οι τράπεζες λειτουργούν στα πλαίσια της νεοφιλελεύθερης οικονομίας της αγοράς ως υποκατάστατο του κοινωνικού κράτους. Αντί, δηλαδή, το κράτος να μεριμνά για την κάλυψη των βασικών ανθρώπινων αναγκών με την παραγωγή ποιοτικών δημόσιων αγαθών σε επαρκή ποσότητα και ορθολογικού κόστους, έσπρωξε εμμέσως πηλην σαφώς τον κόσμο προς τις τράπεζες και με αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε αυτή η τεράστια υπερχρέωση των νοικοκυριών, που αποτέλεσε ένα από τους μηχανισμούς γένεσης της κρίσης. Αυτή η εξέλιξη δε κάνει την κρίση να είναι εξαρχής κοινωνική κρίση. Δηλαδή η κοινωνική κρίση δεν προκύπτει μόνο εκ του αποτελέσματος της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που είναι η μεγάλη αύξηση της ανεργίας, αλλά τώρα η ίδια αυτή η κρίση δημιουργεί τεράστια ασφυξία σε εκείνα τα κοινωνικά στρώματα και ομάδες που έχουν πρόβλημα υπερχρέωσης.

Όσον αφορά την Ελλάδα δεν έχουμε μόνο τη διεθνή κρίση. Από τη μια έχουμε τη διεθνή κρίση που ασκεί ένα αυτόνομο ρόλο και επηρεάζει τη χώρα μας μέσω ποι-

κήλων καναλιών, διότι η δομή της οικονομίας μας είναι ευάλωτη σε διεθνείς κρίσεις λόγω της απόλυτης εξάρτησης της από το κερδοσκοπικό κεφάλαιο. Από την άλλη έχουμε την ενδογενή κρίση του ελληνικού μοντέλου ανάπτυξης. Του μοντέλου δηλαδή που αναπτύχθηκε σε συγκεκριμένες αναπτυξιακές στρατηγικές και επιλογές τις τελευταίες 10ετίες στη χώρα μας, δηλαδή:

- τις ιδιωτικοποιήσεις βασικών δημόσιων τομέων και δραστηριοτήτων,
- τις απορρυθμίσεις στην αγορά εργασίας,
- τους τεράστιους αμυντικούς εξοπλισμούς,
- τη χωρίς δημοκρατικό προγραμματισμό άνιση και στρεβλή περιφερειακή ανάπτυξη,
- τη παρασιτική και αντιπαραγωγική οικονομία της χώρας,
- τη κατασπατάληση των φυσικών πόρων,
- την απαξίωση των υποδομών.

Έτσι συναντιούνται αυτά τα δύο φαινόμενα και γίνεται ότι γίνεται όταν συναντιούνται δύο τρένα με μεγάλη ταχύτητα, δηλαδή **η έκρηξη πολλαπλασιάζεται**. Γι' αυτό, διεθνείς οργανισμοί (ΟΟΣΑ), έγκυρα διεθνή οικονομικά περιοδικά (economist) και έγκυροι αναλυτές (stiglits – νόμπελ οικονομικών επιστημών) δηλώνουν ότι η κρίση στην ελληνική οικονομία είναι σύνθετη και για αυτό ακριβώς θα αποκτήσει μεγαλύτερο βάθος και κυρίως μεγαλύτερη διάρκεια από τη παγκόσμια κρίση.

Επομένως, η κρίση στην Ελλάδα εμφανίζεται εξαρχής ως κρίση της αναπτυξιακής

στρατηγικής και του μοντέλου ανάπτυξης. Άρα, η ιδιαιτερότητα αυτής της κρίσης είναι ότι μας θέτει μπροστά στο καθήκον για μια μεγάλη αλλαγή της κοινωνίας, της οικονομίας, του τρόπου που αναπτυσσόμαστε, δηλαδή ένα νέο μοντέλο παραγωγής, κατανάλωσης, διανομής και ανάπτυξης. Έξοδος από την κρίση σημαίνει ένας άλλος τρόπος λειτουργίας της οικονομίας, ένα άλλο μοντέλο εθνικής και τοπικής ανάπτυξης.

Τίθεται το ερώτημα, μπορεί να γίνει αυτό στο διεθνή ορίζοντα που έχουμε, με σύμφωνο σταθερότητας, με ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων;

Ζούμε ως κοινωνία με ένα χρόνιο παραγωγικό έλλειμμα, που αντανάκλαται και στο έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών. Δεν ζει μια χώρα χωρίς να παράγει, καταναλώνοντας, απλά με δανεικά. Όσα λεφτά και αν έχουμε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και να αυξηθεί ο δανεισμός, δε μπορεί μια κοινωνία να ζει χωρίς να παράγει, χωρίς δική της επαρκή παραγωγή. Το ζήτημα λοιπόν είναι, τι παράγουμε ως κοινωνία; Τι πρέπει και τι μπορούμε να παράγουμε σε συνθήκες που να προστατεύουν το περιβάλλον; Και πώς διανέμεται το αποτέλεσμα της παραγωγής; Η έγκαιρη και πειστική απάντηση στα ερωτήματα αυτά θα αποτελέσει τη μοναδική βιώσιμη διέξοδο για την ελληνική κοινωνία σήμερα.

Το μοντέλο ανάπτυξης που ακλούθησε η ελληνική οικονομία τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο τα τελευταία 20 χρό-

νια, στηρίχθηκε δυσανάλογα στις κατασκευές, τον τουρισμό, στα ξενοδοχεία, στις υπηρεσίες εστίασης, στις υπόλοιπες υπηρεσίες και στο λιανικό εμπόριο. Αυτού του τύπου η ανάπτυξη συμβάδισε με μια διαδικασία περαιτέρω αποδιάρθρωσης της αγροτικής παραγωγής και της βιομηχανικής - βιοτεχνικής παραγωγικής βάσης της οικονομίας της. Το κύριο χαρακτηριστικό του αγροτικού και κτηνοτροφικού τομέα της οικονομίας είναι η μεγάλη μείωση της αγρο-

τικής παραγωγής στο σύνολο σχεδόν των αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. Πρόκειται για γεγονός το οποίο οδηγεί σε μείωση των επενδύσεων, μείωση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της αγροτικής παραγωγής, και καθοδική πορεία της απασχόλησης.

Αντίστοιχα η βιομηχανική-βιοτεχνική παραγωγή πιέζεται σημαντικά εξαιτίας ενός «κοκτέιλ αποτυχίας», που έχει ως συστατικά στοιχεία την έλλειψη υποδομών (βιομηχανικά-βιοτεχνικά πάρκα), την χαμηλή έρευνα, και την έλλειψη μιας συνεκτικής βιομηχανικής πολιτικής και μιας πολιτικής στήριξης των μικρών επιχειρήσεων. Η ανυπαρξία βιομηχανικής πολιτικής και στρατηγικής στόχευσης

μετέτρεψε το συνεχώς διογκούμενο χρηματοπιστωτικό τομέα από μηχανισμό υποστήριξης της ανάπτυξης σε μηχανισμό κατεύθυνσής της. Η επιλογή του τι παράγουμε καθορίζονταν σε μεγάλο βαθμό από την «αξιολόγηση του κίνδυνου» μιας επένδυσης που κάνουν οι τράπεζες προκειμένου να εκχωρήσουν δάνεια. Η ανυπαρξία επενδύσεων σε υποδομές οδήγησε τον κατα-

σκευαστικό τομέα στην παραγωγή οικιών σε μαζική κλίμακα, νόμιμων και παράνομων, στις πόλεις, στα χωριά και στις παραλίες. Η ανυπαρξία μεταποιητικής βάσης οδήγησε στη διόγκωση του λιανικού εμπορίου.

Έχουμε μπει σ' ένα νέο ιστορικό κύκλο όπου πολλοί μύθοι καταρρίπτονται, διαψεύδονται, αποσύρονται και το κρίσιμο ερώτημα είναι να δούμε αν αυτή η κρίση επιτέλους μπορεί να γίνει αφετηρία μιας καινούριας πορείας για τη χώρα μας.

Ένα εναλλακτικό – ανθρωποκεντρικό μοντέλο αειφόρου ανάπτυξης και διεξόδου από την κρίση μπορεί να συγκροτηθεί όχι στη βάση της πρόσφατης νεοαποικιακού τύπου ισοπεδωτικής δημοσιονομικής προσαρμογής, αλλά σε αντίθετη κατεύθυνση μ' αυτή.

Μια τέτοια εναλλακτική λύση χρειάζεται να υποστηριχθεί από μια μεγάλη κοινωνική συμμαχία ανάμεσα στον κόσμο της εργασίας, τον κόσμο της γνώσης, τους αγρότες, τους νέους της επισφαλούς απασχόλησης, τον κόσμο που θέλει η χώρα μας να παράγει και να δημιουργεί.

Αυτή η κοινωνική συμμαχία θα διεκδικήσει την υλοποίηση ενός μεσομακροπρόθεσμου προγράμματος για την παραγωγική αναβάθμιση του τόπου και την ανάκτηση, αναβάθμιση και στήριξη της δημόσιας σφαίρας, του κοινωνικού τομέα και των δημόσιων αγαθών. Ένα πρόγραμμα με δεσμευτικό στόχο την πλήρη απασχόληση και τη μείωση των ανισοτήτων χωρικών και κοινωνικών. Στο νέο μοντέλο ανάπτυξης και αναδιανομής, το χρηματοπιστωτικό σύστημα θα υπηρετεί τις ανάγκες της κοινωνίας και της πραγματικής οικονομίας και όχι τις «πυραμίδες» και τα αυτόνομα κερδοσκοπικά συμφέροντα του χρηματιστικού κεφαλαίου.

Βασικό ζητούμενο του νέου αναπτυξιακού μοντέλου θα είναι η αειφόρος ανάπτυξη με επίκεντρο τον άνθρωπο, δηλαδή η διαχείριση των φυσικών πόρων για την εξασφάλιση οικονομικής ανάπτυξης με τρόπο που να διασφαλίζει την παράδοσή τους στις επόμενες γενιές. Στο πλαίσιο αυτό η γεωργική παραγωγή θα οργανωθεί ορθολογικά, θα σέβεται τους φυσικούς πόρους, θα προστατεύει τη βιοποικιλότητα, θα παράγει ποιοτικά προϊόντα που θα αλληλάζουν τα πρότυπα κατανάλωσης και διατροφής, θα ενθαρρύνει τις ελεύθερες συλλογικές μορφές παραγωγής, θα συνδέει την αγροτική παραγωγή με την έρευνα, και θα συγκρατεί τον κόσμο, και ιδίως τους νέους, στον τόπο τους, προωθώντας μια νέα ποιότητα ζωής στην ύπαιθρο.

Η προστασία, η αξιοποίηση και η ανάδειξη της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας, μαζί με την ενίσχυση της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας, μπορεί να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας σε τοπικό επίπεδο. Ο πολιτισμός μας μπορεί να αποτελέσει έναν από τους στρατηγικούς άξονες της τοπικής ανάπτυξης, με τρόπο όμως που θα αναδειχτεί ο κοινωνικός του χαρακτήρας, και θα αποτρέπεται η εμπορευματοποίηση-τυποποίηση της πολιτιστικής δημιουργίας.

Κεντρικός στόχος του εναλλακτικού μοντέλου ανάπτυξης του τόπου μας θα είναι **ο οικολογικός μετασχηματισμός της οικονομίας του**. Οικολογικός μετασχηματισμός της οικονομίας σημαίνει διεύρυνση των οικονομικών κριτηρίων αποτελεσματικότητας με οικολογικά κριτήρια, **σημαίνει τη μετατόπιση της στοχοθεσίας της πολιτικής από την επιδίωξη του άμεσου κέρδους στην εξασφάλιση του μακροπρόθεσμου κοινωνικού οφέλους**.

Είναι έτσι απαραίτητη η αναβάθμιση του οικονομικού ρόλου του δημόσιου τομέα

και η αναδιάρθρωσή του σε μια στρατηγική, που θα επανοικειοποιείται τα συλλογικά αγαθά, θα τα επιστρέφει στην κοινωνία, και θα διαμορφώνει τους όρους και τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη μιας νέας δημόσιας σφαίρας, **που θα ξεφεύγει από το δίπολο ιδιωτικό-κρατικό και θα δίνει χώρο σε νέες μορφές κοινωνικής και οικονομικής δραστηριότητας.**

Αυτό σημαίνει την δημοκρατική μεταρρύθμισή του, την αναβάθμιση των δημόσιων υπηρεσιών και του κοινωνικού κράτους και τη χρησιμοποίηση των δημόσιων επιχειρήσεων ως όχημα τοπικής ανάπτυξης.

Η ανάπτυξη, διεύρυνση και ενίσχυση των δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών και υποδομών μπορεί να έχει πολλαπλά οφέλη για το τόπο μας: Να δημιουργήσει νέες, ποιοτικές θέσεις πλήρους απασχόλησης, καλύπτοντας τα οργανικά κενά π.χ. στα σχολεία ή στα νοσοκομεία (καλύπτοντας δηλαδή τις ανάγκες σε θέσεις εργασίας που έχουν ταυτόχρονα ιδιαίτερη κοινωνική σημασία για την αποτελεσματική λειτουργία και την κοινωνική προσφορά του συστήματος εκπαίδευσης, υγείας, πρόνοιας κλπ) αλλά και γενικότερα να συγκροτήσει δίκτυα ασφαλείας ενάντια στην εργασιακή επισφάλεια και την ανεργία.

Βασική επιδίωξη του εναλλακτικού μοντέλου ανάπτυξης θα είναι μια οικονομία συλλογικών, δημόσιων αγαθών. Βασική αρχή του μοντέλου αυτού είναι, ότι δεν είναι μόνο το κράτος που μπορεί να τα παράξει. Μπορούμε και πρέπει να προτείνουμε και να διεκδικήσουμε σήμερα έναν κοινωνικό τομέα πέρα από τον ιδιωτικό ή τον κρατικό, του οποίου ο σκοπός δεν θα είναι το κέρδος, αλλά θα οργανώνεται με

μορφές δραστηριότητας υβριδικές και μεταβατικές (όπως οι ενώσεις παραγωγών και καταναλωτών, ταμεία αλληλοβοήθειας, κοινοπραξίες, επιχειρήσεις λαϊκής βάσης, επιχειρήσεις ειδικού σκοπού, επιχειρήσεις τοπικής αυτοδιοίκησης).

Οι δραστηριότητες αυτές θα λειτουργούν μέσα στους κανόνες της οικονομίας της αγοράς αλλά με όρους, τρόπο και σκοπό που θα την υπερβαίνει. Δηλαδή φορείς που θα έχουν εξωτερικά τη μορφή της επιχείρησης, αλλά ως επιχειρήσεις θα λειτουργούν με διαφορετικό τρόπο, με διαφορετικά κριτήρια και σκοπούς:

Θα υπηρετούν την κοινωνία και όχι το κράτος ή την ιδιοτέλεια των ιδιωτών. Μπορούν να λειτουργούν με βάση την αρχή

«ούτε κέρδη, ούτε ζημιές» ή να έχουν κέρδη που όμως δε θα είναι οικειοποιήσιμα, δε θα είναι πηγή πλουτισμού, αλλά πηγή διεύρυνσης της παραγωγής, μείωσης του κόστους ή βελτίωσης της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών ή αγαθών.

Η στρατηγική αυτή δημιουργεί τους όρους για μια νέα δυναμική, που ανοίγει δρόμους και δίνει δυνατότητες να αναδειχθούν νέα οικονομικά και κοινωνικά υποκείμενα, που θα διεκδικήσουν ρόλο πρωταγωνιστή στο οικονομικό και το κοινωνικό γίγνεσθαι του τόπου μας.

Το ερώτημα επομένως που προκύπτει είναι αν αυτή η στρατηγική υποστηρίζεται από τα σκληρά μέτρα λιτότητας που επιβάλλει σήμερα η ελληνική κυβέρνηση με τους όρους του μηχανισμού στήριξης EKT-EE-ΔΝΤ.

Ως απάντηση σε αυτό θα μπορούσε να είναι πρόσφατη δημοσίευση του έγκυρου περιοδικού Economist, όπου αναφέρεται ποια θα είναι η Ελλάδα το 2014 με την

εφαρμοζόμενη πολιτική. Τονίζεται λοιπόν ότι, το 2014 το εθνικό μας εισόδημα θα είναι -5% σε σχέση με το 2009, δηλαδή και τότε χωρίς δυναμική ακόμη ανάκαμψης. Το δημόσιο χρέος θα είναι 150%, πιο πάνω δηλαδή από τα σημερινά επίπεδα. Οι τόκοι που θα πληρώνουμε ως ποσοστό του ΑΕΠ θα είναι 7,2% από 5% που είναι σήμερα. Η ανεργία πάνω από 15%, η ζώνη της φτώχειας διευρυμένη κατά πολύ και μια κοινωνία αποδιάρθρωμένη.

Η τάση λοιπόν είναι δεδομένη. Οι συνέπειες είναι ορατές. Δεν είμαστε σε μια διαδικασία «αποθεραπείας του ασθενή», αλλά είμαστε σε μια διαδικασία όπου ο ασθενής είναι σε λάθος χέρια, του δίνουν λάθος φάρμακο και επομένως επίκεινται ακόμη χειρότερες εκρήξεις της κρίσης που τώρα ζούμε.

Το πραγματικό επομένως ζήτημα είναι: τόσα δισ. δημόσιο χρέος είναι δυνατό να πληρωθεί και ποιες τεχνικές μπορούν να ακολουθηθούν ή ποιες πολιτικές που οδηγούν σε τεχνικές αποφάσεις, έτσι ώστε να υπάρξει ένας εξορθολογισμός αυτού του τεράστιου δημόσιου χρέους;

Ζούμε καταστάσεις που συνηθίζαμε να βλέπουμε στη Λατινική Αμερική τη δεκαετία το '80, και ίσως θα έπρεπε να μελετήσουμε την πείρα τους. Τι πρέπει να κάνουμε λοιπόν; Να συνδεθούμε με χώρες που είχαν ανάλογα προβλήματα. Πέραν από το λεγόμενο «μέτωπο του Νότου», με Πορτογάλους, με Ισπανούς, πρέπει άμεσα να εντείνουμε τις προσπάθειές μας και τις επεκτείνουμε και με τη Λατινική Αμερική. Η Λατινική Αμερική υπήρξε τη δεκαετία του '80 το πειραματόζωο, όπως τώρα για την ευρωζώνη είναι πειραματόζωο η Ελλάδα. Δεν

πρέπει να αφήνουμε την απόγνωση να γίνεται η συλλογική συνείδηση της κοινωνίας. Αν τα πράγματα φτάσουν στα άκρα, υπάρχει η τεχνική της αναδιάρθρωσης του χρέους.

Δεν βρισκόμαστε σε απόλυτο αδιέξοδο. Οι δανειστές μας μπορούν να πληρωθούν με τρεις τρόπους, όπως αυτό έχει ξανασυμβεί στο παρελθόν σε άλλες χώρες και στις ΗΠΑ (Plan Brady 1989).

- (1) Πρώτον, να διαγραφεί ένα μέρος του χρέους, αυτό που έχει έντονο κερδοσκοπικό-τοκογλυφικό χαρακτήρα.
- (2) Δεύτερον, να μετακυλήσει το υπόλοιπο στο μέλλον.
- (3) και ταυτόχρονα να υπάρξει μείωση των επιτοκίων δανεισμού για το υπόλοιπο του χρέους.

Αυτή η ρύθμιση θα έχει τρία αποτελέσματα:

- (1) Πρώτον, να πέσει το χρέος σε ένα επίπεδο διαχειρίσιμο, να επιτρέψει δηλαδή την άσκηση αναπτυξιακής πολιτικής.
- (2) Δεύτερον, οι τόκοι για την εξυπηρέτηση του χρέους να πέσουν και αυτοί ως ποσοστό του ΑΕΠ.
- (3) Τρίτον, το υπόλοιπο χρέος να διασπαρθεί σε έναν ευρύ χρονικό ορίζοντα 25 - 30 ετών.

Όλα τα παραπάνω μπορούν να δημιουργήσουν τη βάση για μια νέα αρχή, με την εφαρμογή ενός προγράμματος παραγωγικής ανασυγκρότησης και μετασχηματισμού του κράτους και της κοινωνίας, όπως προαναφέραμε.

